

Makai János

**A VLAGYIMIR-SZUZDALI ÉS A RJAZANYI
FEJEDELMEK KAPCSOLATAI A 12.
SZÁZADBAN ÉS A 13. SZÁZAD ELEJÉN**

Murom és Rjazany

A 11. század végén a Kijevi Rusz belső helyzetét a Szent Vlagyimir utódai között dúló belviszály jellemezte. 1097-ben Ljubecsben a fejedelmek tanácskozásra gyűltek össze, és a befolyási övezetek elkülönítésével próbálták meg csökkenteni a szembenállást. A gyűlésen Szent Vlagyimir két dédunokája, Szvjatopolk kijevi nagyfejedelem és Vlagyimir Monomah perejaszlavli fejedelem játszotta a főszerepet. Az elfogadott alapelv («*каждо да держитъ отчину свою*», vagyis „mindenki megtarthatja atyai örökségét”) alapján úgy tűnik, hogy unokatestvéreik, a Szvjatoszlavicsok¹ megkapták, pontosabban visszakapták az egyik legjelentősebb központot, Csernyigovot és vele együtt a Kijevi Rusz keleti területeit.² A Szvjatoszlavicsok (Oleg, Dávid és Jaroszlav) közül a ljubecki gyűlés után előbb valószínűleg Dávid (1097–1123), majd Jaroszlav (1123–1127) volt a csernyigovi fejedelem.³ Jaroszlav azért állhatott csak ilyen rövid ideig a fenti központ élén, mert unokaöccse, Vsevolod Olgovics elűzte őt, druzsináját (kíséretét) pedig

¹ A Szvjatoszlavicsok Szent Vlagyimir unokájának, Bölcs Jaroszlav fiának, Szvjatoszlávnak a fiai voltak.

² *Poveszty vremennih let.* SzPb., 1996. 109-110. Van olyan nézet, mely szerint Jaroszlav, a legfiatalabb fivér, már ekkor megkapta a muromi oblasztyot, s az utóbbi hamarosan teljesen elkülönült. *Golubovszkij, Pjotr: Isztorija Szeverszkoj zemli do polovini XIV sztoletyija.* Kijev, 1881. 100. (Az oblaszty kifejezés helyett a történettudomány napjainkban inkább a volosztyot használja. A voloszty a Kijevi Rusz területiális egységeinek elnevezése.)

³ *Polnoje szobranijje russzkih letopiszzej (PSZRL).* Tom (T.) I. Moszkva (M.), 1962. 290, 293, 296. (oszlop). Tom II. M., 1962. 282, 286, 290. (oszlop)

lekaszabolta, és kirabolta. Jaroszlav még az akkori kijevi nagyfejedelem, Nagy Msztyiszlav segítségével sem tudta visszaszerezni Csernyigovot, és be kellett érnie a távoli Murommal.⁴ Rjazany is az irányítása alá tartozott.⁵

Jaroszlav 1129-ben murom–rjazanyi fejedelemként halt meg.⁶ Ezután Murom élén fiai követték: Jurij (1129–?),⁷ Szvjatoszlav (†1145) és Rosztyiszlav (1145).⁸ Rosztyiszlav azonban csak rövid ideig ülhetett a muromi trónon, mivel 1146-ban már Rjazanyból üzték el.⁹ Teljes bizonyossággal nem állapítható meg, hogy mikor tért vissza, de 1152-ben már név szerint említik, csak a híradásból nem derül ki, hogy akkor Muromot vagy Rjazanyt irányította.¹⁰ Több mint valószínű, hogy Rosztyiszlav az elűzésből való visszatérés után ismét a muromi trónt foglalta el; s nem zárható ki, hogy a későbbiekben a Jaroszlavicsok két ágának képviselői a ljubecsihez hasonló megállapodást kötöttek, mely szerint a Muromi Fejedelemség a Szvjatoszlavicsoké, a Rjazanyi Fejedelemség pedig a Rosztyiszlavicsoké lett.¹¹ Akár született megegyezés, akár nem, Murom élén Szvjatoszlav leszármazottai követték egymást: előbb unokája, Jurij (†1174),¹² majd dédunokái, Vlagyimir (1174–1204)¹³ és Dávid (1204–1228).¹⁴ Úgy tűnik, hogy a Szvjatoszlavicsok és a Rosztyiszlavicsok között a muromi és a rjazanyi trónok öröklés szerinti cseréje 1162-ben szűnt meg.¹⁵ Attól kezdve Rjazany és a kisebb

⁴ Uo. T. I. 296-297. T. II. 290-292.

⁵ Uo. T. VII. M., 2001. 242.

⁶ Uo. T. I. 301. T. II. 293. A. L. Mongajit, Rjazany történetének kutatója az alábbi, nem túl hízelgő jellemzést adta Jaroszlávról: „Ez a jelentéktelen fejedelem, aki egyetlen valamirevaló vállalkozással sem tűnt ki, aki az ellenség előőrseinek láttán elmenekült, aki bármilyen engedményre kész volt, fivére teljes ellentétének bizonyult”: *Mongajit, A. L.: Rjazanszkaja zemlja. M., 1961. 336.* (A szerző Jaroszlav jellemét Olegével vetette össze.)

⁷ PSZRL. T. VII. 242.

⁸ Uo. T. II. 318-319. Az utóbbi forrásban ez áll: 1145-ben meghalt Szvjatoszlav Muromban, és Rosztyiszlav ült a trónra. Jurijról és Szvjatoszlav trónra kerüléséről nincs szó.

⁹ Uo. T. II. 339. T. VII. 242.

¹⁰ Uo. T. II. 455. A. V. Zsevnyak szerint Rosztyiszlav nagy kitarásával tűnt ki, és jelleme inkább nagybátyjára, Oleg Szvjatoszlavicsóra, mint szelíd apjára, Jaroszlávra hasonlított, továbbá vele vette kezdetét az ádáz és nyughatatlan rjazanyi fejedelmek egész sora. *Zsevnyak, A. V.: Hronyika Ruszi i Rjazanszkovo knyazsesztva. Rjazany, 2000. 93.*

¹¹ *Melnyikov, Sz. A.: Naszledovanyije vlasztyi v Muromo-Rjazanszkom knyazsesztve (XII–per-vaja polovina XIII vv.). In: Vesztnyik Akagyemii Jesztyesztvennih Nauk, t. 6, 2006/4. 132. Uő: Isztoriko-pravovijie faktori evoljucii Drevnyerusszkovo goszudarsztva (IX–XV vv.). M., 2010. 49.*

¹² PSZRL. T. I. 366. T. II. 580. T. VII. 244. T. IX. M., 2000. 248.

¹³ Uo. T. I. 421. T. VII. 244.

¹⁴ Uo. T. VII. 244.

¹⁵ 1162-ben Szvjatoszlav egyik fia, Vlagyimir még rjazanyi fejedelemként halt meg: Uo. T. II. 518-519. A Moszkvai Évkönyvi Szvodban ugyanez az esemény az 1161., míg a Nyikon-évkönyvben az 1160. év alatt van feltüntetve. *Russzkije letopiszji. T. 8. Moszkovszkij letopisznij szvod konca XV veka (MLSZV). Rjazany, 2000. 100. PSZRL. T. IX. 229.*

rjazanyi települések élén Rosztyiszlav leszármazottai álltak. Közülük témánk szempontjából elsősorban Rosztyiszlav fia, Gleb (†1179) és unokája, Roman (1179–1216)¹⁶ tevékenysége érdemel figyelmet.

A szakirodalomban egészen a mongol invázióig terjedő időszakra vonatkozóan előfordul a Murom-rjazanyi Fejedelemség, a Murom-Rjazany, ill. a murom-rjazanyi föld elnevezés.¹⁷ Azonban – mint láttuk – ennek az alkalmazása csak 1160-as évek elejéig tűnik indokoltnak, mivel akkortól a kevésbé széttagolt Muromi Fejedelemség és a több részből álló, nem egyszer belviszálytól szenvedő Rjazanyi Fejedelemség politikai és területi szempontból elkülönült egymástól. A 12–13. században a muromi föld az Oka alsó folyásánál helyezkedett el, bár a folyó volgai torkolatának vidéke már nem tartozott hozzá. Területének nagyobb része az Oka bal parti részére esett. Északon-északnyugaton a Vlagyimir-szuzdali Fejedelemséggel, délnyugaton a Rjazanyi Fejedelemséggel, keleten pedig a finnugor mordvinok földjével volt határos.¹⁸ Központja, az Oka partján épült Murom, minden bizonnyal a szintén finnugor muromákról kapta a nevét, s egyik állomása volt a Rjazany és a Volgai Bulgária közötti kereskedelemnek.¹⁹

A Rjazanyi Fejedelemség jórészt az Oka középső folyásának vidékén jött létre. Északnyugatai határánál az Oszjotr, a délnyugatinál pedig a Felső-Don folyt. Déli, a kunok által uralt sztyeppékkal érintkező területeit a Voronyezs, ill. annak mellékfolyói hálózták be. Keleten – a Muromi Fejedelemséghez hasonlóan – a mordvinok településterületével volt határos. Északnyugaton és északon Vlagyimir-Szuzdal volt a szomszédja. Központja, Rjazany városa, ha nem is a fejedelemség földrajzi középpontjában, de mindenképpen a belsejében, az Oka

¹⁶ Uo. T. II. 606. *Tatyiscsev, V. Ny.*: Isztorija rosszijszkaja. T. III. M. – Leningrád (L.), 1964. 199.

¹⁷ Ld. pl.: *Mongajt, A. L.*: Murom-Rjazanszkoje knyazsesztvo. In: Ocserki isztorii SZSZSZR. Period feodalizma IX–XV vv. v dvuh csasztyah. Otv. red. B. D. Grekov. Csaszty I (IX–XIII vv.). Kijevszkaja Rusz. Feodalnaja razdroblennoszty. M., 1953. 406-414. *Stökl, Günther*: Russische Geschichte. Stuttgart, 1990. 117. (5. kiadás). *Martin, Janet*: Medieval Russia, 980–1584. Cambridge, 1995. 99. *Melnyikov*, 2006. 131-133. *Uő*, 2010. 42-52. Azonban még ezzel a néhány szerzővel is óvatosan kell bánni, hiszen Mongajt, aki a térség történetét igen alaposan ismerte, valószínűleg csak a nagy terjedelmű kötet szerkesztési elveihez igazodott, és a kortárs szerző, Melnyikov is behatóan tanulmányozta Murom és Rjazany fejedelmeinek történetét. Inkább a két nyugati szerzőnél érezhető bizonytalanság. Az ő mentségükre viszont az szolgál, hogy az általuk választott korszakhatárok között ettől a terminológiai problémától sokkal fontosabb kérdésekre kellett koncentrálni.

¹⁸ A Muromi Fejedelemség elhelyezkedéséhez: *Kucskin, V. A.*: Formirovanijje goszudarsztvennoj tyerritorii Szevero-Vosztocsnoj Ruszi v X–XIV vv. M., 1984. 102. (térkép).

¹⁹ A fenti kereskedelem régészeti bizonyítékai a muromi és rjazanyi földön talált arab pénzérmék. *Zsevnyak*, Prilozszenijje, 14.

partján helyezkedett el.²⁰ A rjazanyi földön haladtak át a Fekete-tengerhez és a Volga középső folyásához vezető kereskedelmi útvonalak,²¹ s számottevő volt a növénytermesztés. A 12. században a fejedelemség déli részén termett gabona eljutott a távoli Nagy Novgorodba is. A legfontosabb tenyésztett állatnak a szarvasmarha számított. A méz és a viasz szintén a terület termékei közé tartozott. A legjelentősebb kézműipari központ Rjazany városa volt. A település északi részén egyebek mellett rézöntő, csontfaragó és fazekasműhelyek működtek.²²

Murom és a szomszédos, szuzdali, illetve vlagyimir-szuzdali terület viszonya egyhangúan, konfliktusmentesen alakult. A muromi fejedelmek a szuzdali Jurij Dolgorukij (1130-as évek–1157) szövetségi politikájában nem játszottak különösebb szerepet,²³ viszont személyesen vagy fiaik által vezetett druzsináikkal segítették Andrej Bogoljubszkij (1157–1174) katonai akcióit. 1169-ben és 1173-ban részt vettek a kijevi hadjáratokban, 1170 elején a Novgorod, 1171–1172 telén pedig a volgai bolgárok ellen indított támadásokban.²⁴ Az óorosz krónikások számára a fenti időszakból csak a segítségnyújtás ténye volt fontos. Mindössze egyetlen eseménysorozat – a volgai bolgárok elleni 1164-es hadjárat – kapcsán említik meg név szerint a muromi fejedelmet, nevezetesen Jurijt (†1174).²⁵ Jurij utódai, Vlagyimir és Dávid a belháború (1174–1177) és Nagyfészki Vszevolod fejedelemsége (1176–1212) idején sem próbálták megszüntetni a Vlagyimir-Szuzdaltól való függést. 1180–1181 telén a muromiak segítséget nyújtottak a szuzdali föld elleni támadás elhárításában,²⁶ ill. 1181-ben szerepet vállaltak a Novgorodhoz tartozó Novij Torg blokádjában.²⁷ 1183-ban a muromi Vlagyimir részt vett Vszevolod volgai bolgárok ellen indított hadjáratában,²⁸ 1185-ben öccsével, Dáviddal segítette Vszevolodot a rjazanyi fejedelmek között kirobbant viszály elsimításában,²⁹ 1186-

²⁰ A Rjazanyi Fejedelemség határaihoz és központjaihoz: *Mongajt*, 1961. (oldalszám nélküli térkép)

²¹ *Martin*, 99.

²² *Mongajt*, 1953. 407-408.

²³ A rend kedvéért érdemes megemlíteni, hogy 1152-ben a muromiak Jurij oldalán részt vettek a Csernyigov elleni hadműveletben: PSZRL. T. II. 455.

²⁴ Az 1169-es hadjáratához: Novgorodszkaja pervaja letopisz sztarevo i mladsevo izvodov (NPL). M.–Leningrád, 1950. 33. (Mivel ez esetben a muromiakat a két fő forrás, a Lavrentyij- és az Ipatyij-évkönyv nem említi, teljes biztonsággal nem állapítható meg a részvételük.) Az 1173. évi hadjáratához: PSZRL. T. II. 573. A Novgorod elleni támadáshoz: NPL. 33. PSZRL. T. I. 361. T. II. 560. Az 1171–1172 telén indított katonai akcióhoz: PSZRL. T. I. 364. T. II. 562-563.

²⁵ Uo. T. I. 352.

²⁶ Uo. T. II. 618.

²⁷ NPL. 36-37. MLSZV. 125.

²⁸ PSZRL. T. I. 389. MLSZV. 125.

²⁹ PSZRL. T. I. 402.

ban pedig szerepelt vállalt a Rjazany ellen indított megtorló jellegű támadásban.³⁰ Murom fejedelmeinek azonban nem csak a küzdelem jutott. 1186-ban, amikor Vszevolod az egyik lányát hozzáadta a kijevi fejedelem unokaöccséhez, az esküvőre Dávid Jurjevics is meghívást kapott.³¹

A muromi fejedelmeknek a szuzdaliakhoz való viszonya reálpolitikának, de akár megalkuvó magatartásnak is tekinthető. Ennek egyik oka feltételezhetően az volt, hogy Muromot a szomszédos területről vízi úton (a Kljazmán és az Oka alsó folyásán hajózva) könnyen el lehetett érni, s ezért fejedelmei nem mertek nyílt konfliktust vállalni az eleve erősebbnek számító Jurij Dolgorukijjal, Andrej Bogoljubzskijjal vagy éppen Nagyfészkü Vszevoloddal szemben.

Szuzdal és Rjazany kapcsolatai 1174 előtt

1146-ban az Olgovicsok elvesztették Kijevet. Az ottani trónt Izjaszlav, Jurij Dolgorukij unokaöccse szerezte meg. A következő éveket a Kijev megszerzéséért harcoló szuzdali Jurij és a vollíniai-kijevi Izjaszlav szembenállása határozta meg.³² A már említett murom-rjazanyi Rosztyiszlav Jaroszlavics eleinte minden bizonnyal Izjaszlávot támogatta. Csak így van értelme annak az évkönyvi híradásnak, mely szerint 1146-ban Jurij két fia támadást intézett Rjazany ellen, ahonnan Rosztyiszlav fejedelem a kunokhoz menekült.³³ Rosztyiszlav később visszatért Rjazanyba, de ezt csak úgy tehette meg, hogy elfogadta a Dolgorukijjal kötött szövetség szükségességét. De, amikor Jurij távol volt, nehezen tudta elérni a szövetségi kötelezettségek teljesítését. Pl. 1151-ben a távoli Osztyorszkij gorodokban nem kapott segítséget Rjazanytól.³⁴ 1152-ben viszont Rosztyiszlav fejedelem és rokonsága részt vett Dolgorukij Csernyigov ellen indított sikertelen támadásában.³⁵ 1154-ben ismét változott a

³⁰ Uo. 406.

³¹ Uo. 405.

³² Jurij szuzdali fejedelem Kijevhez való viszonyához: *Makai János*: A Szuzdali Fejedelemség külpolitikája a 12. század 30–50-es éveiben. Aetas, 1995/3. 80-86.

³³ PSZRL. T. II. 338-339. Jurij két fia Rosztyiszlav és Andrej volt. Andrej nem más, mint a későbbi vlagyimiri fejedelem, akinek halála után rövid ideig rjazanyi támogatással éppen Rosztyiszlav utódai irányították Vlagyimir-Szuzdalt.

³⁴ *Mongajt*, 1961. 343. Osztyorszkij gorodok az Osztyor folyó partján helyezkedett el és Jurij Kijevért folytatott harcának egyik hídfőállása volt. A Nyikon-évkönyv szerint Dolgorukij valóban nem kapott onnan, vagyis Rjazanyból semmit: PSZRL. T. IX. 186. A rjazanyi segítség elmaradásának azonban Rosztyiszlav fejedelem vonakodása mellett más oka is lehetett. Például az, hogy a gyorsan változó déli hadszíntérre egy idő után nem volt értelme elindítani a segédcsapatot. A hosszú út biztosan nem lehetett akadály, mivel a rjazanyi erők később Andrej Bogoljubzskij és Vszevolod Bolsoje Gnyezdo, azaz Nagyfészkü Vszevolod távoli hadi vállalkozásaiban is részt vettek. Igaz, nem a hadjáratok közben hívták őket, hanem a főerőkkel indultak el.

³⁵ PSZRL. T. I. 338. T. II. 455, 457.

szuzdali-rjazanyi viszony. Ekkor Jurij elűzte Rosztyiszlav fejedelmet Rjazanyból és saját fiát, Andrejt ültette a helyére. Rosztyiszlav a kunokhoz menekült, majd a segítségükkel rajtaütést hajtott végre. Az éjszakai támadás Dolgorukij fiát váratlanul érte. Druzsinaja nagy veszteségeket szenvedett: egyeseket megöltek, másokat börtönbe zártak, de akadtak olyanok is, akik az Oka folyóba fulladtak. Andrejnek nehezen sikerült az engedelmes Muromba, onnan pedig Szuzdalba menekülnie.³⁶ Mivel Jurij 1155-ben megszerezte a kijevi trónt,³⁷ a szuzdali-rjazanyi viszony kérdése háttérbe szorult, s ez a helyzet haláláig nem változott meg.

Dolgorukij halála után az északkeleti vecse életben lévő fiai közül a legidősebbet, Andrejt választotta meg fejedelemnek.³⁸ Mivel ő Szuzdal helyett Vlagyimirt tette székhelyévé, ettől kezdve a vlagyimir-szuzdali, illetve a vlagyimiri jelző használata is indokolt. Andrej, aki 1154-ben még fejvesztve menekült a Rosztyiszlav által Rjazanyhoz vezetett kunok elől, 1160-ban támadást indított ellenük. A hadi vállalkozást szokás szerint nem személyesen irányította. Fia, Izjaszlav rosztovi és szuzdali katonáihoz rjazanyiak, muromiak és pronszkiak csatlakoztak. A hadjárat végül óorosoz győzelemmel zárult, de sztyepplakók által okozott veszteségek igen jelentősek voltak.³⁹ Az Andrej által indított akció oka az lehetett, hogy a kunok korábban több alkalommal is zsákmányszerző portyákat indítottak a rjazanyi települések ellen.⁴⁰ A szomszédos terület feletti ellenőrzést visszaszerző vlagyimir-szuzdali fejedelem valószínűleg egyrészt bosszút akart állni a korábban őt elűző kunokon, másrészt gesztust kívánt gyakorolni a veszélyeztetett rjazanyi települések lakói felé.⁴¹ A rjazanyiak – egy alkalom kivételével – 1160 után is segítséget nyújtottak Andrej Bogoljubszkij (1157–1174) katonai vállalkozásaihoz. 1169-ben és 1173-ban részt vettek a kijevi hadjáratokban, 1170 elején a Novgorod, 1171–1172 telén pedig a volgai bolgárok ellen indított támadásokban.⁴²

³⁶ PSZRL. T. XX. M., 2005. 117.A. L. Mongajt szerint ezt követően Rjazany visszatért a Szmolenszkkal való szövetséghez, amelyre már az 1140-es években is volt példa. De semmiféle szövetség nem tudta biztosítani Rjazanyt a teljes függetlenség megőrzését. Egyre jobban növekedett a szuzdali földtől való függése, míg végül az egyértelmű vazallitás jellegét öltötte. A vlagyimiri fejedelmek az összes ügybe beavatkoztak, védtek Rjazanyt az ellenségtől, ugyanakkor a rjazanyi csapatok részvételét követelték a saját hadi vállalkozásaikban. *Mongajt*, 1961. 343.

³⁷ PSZRL. T. I. 345. T. II. 478.

³⁸ Uo. T. I. 348. T. II. 490.

³⁹ Uo. T. IX. 222. A híradásból úgy tűnik, hogy 1160-ban Pronszk már a rjazanyi föld egyik volosztyának központja volt.

⁴⁰ A Nyikon-évkönyvben ezek a kun támadások az 1150. és 1156. év eseményeinek ismertetésénél szerepelnek: Uo. T. IX. 184, 207.

⁴¹ A kunokkal kapcsolatban azért nehéz egyértelmű megállapításokat tenni, mert teljes bizonyossággal nem állapítható meg, hogy van-e átfedés a Rosztyiszlav fejedelemnek segítséget nyújtó, ill. a rjazanyiak kárára portyázó csoportosulások között.

⁴² Az 1169-es hadjáratához: NPL. 33. (Mivel ez esetben a rjazanyiakat a két fő forrás, a Lavrentyij-

A rjazanyiak részvétele a vlagyimir-szuzdali belviszályban (1174–1177)

A rjazanyi Rosztyiszlávot fia, Gleb követte a trónon, azonban a váltás időpontjára vonatkozóan nincs megbízható adat. Gleb fejedelem csaknem három évig jelentős, bár nem éppen dicsőséges szerepet játszott a szomszédos terület történetében. Andrej Bogoljubszkij meggyilkolása után heves küzdelem zajlott a hagyatékéért. A főszerepet öccsei (Mihalko és Vszevolod) és unokaöccsei (a Rosztyiszlavicsok: Msztyiszlav és Jaropolk) játszották. 1174 nyarán északkeleten ismét fejedelmet kellett választani, de az esélyes rokonok nem tartózkodtak Vlagyimir-Szuzdalban. Andrej egyetlen életben lévő fia Novgorod élén állt, öccsei pedig délen voltak.⁴³

Miután Andrej halálhírét megtudták, „a rosztoviak és a szuzdaliak és a perejaszlavliak és az egész druzsina a kicsitől a nagyig” Vlagyimirba mentek,⁴⁴ s az összegyűltek, akik nyilván a vecse tagjai voltak, a szomszédos muromi és rjazanyi fejedelmek váratlan támadásától tartottak.⁴⁵ Nem tudni, hogy a krónikás mire alapozta az utóbbi információt, mivel Murom engedelmes „vazallus” volt, s korábban általában Rjazany is elfogadta a szuzdali fejedelmek akaratát. Ha konfliktus tört ki, azt nem a rjazanyiak kezdeményezték.

Vlagyimirban Msztyiszlav és Jaropolk Rosztyiszlavicsot választották meg fejedelemnek, majd a döntésről értesítették a rjazanyi Glebet. Az utóbbi természetesen örömmel fogadta a hírt, mivel a szuzdali Rosztyiszlavicsok sógora volt. Ezután a követek Csernyigovban közölték Msztyiszlávval és Jaropolkkal a választás eredményét. A bonyodalmak már ekkor elkezdődtek, mivel Mihalko és Vszevolod is ott tartózkodott. Úgy döntöttek, hogy a két Jurjevics és a két Rosztyiszlavics, tehát Jurij Dolgorukij két fia és két unokája együtt utazik Vlagyimir–Szuzdalba, s közülük a rangidősséget Mihalko kapja. A megegyezést a csernyigovi püspök jelenlétében a feszületre tett esküvel, azaz annak megcsókolásával erősítették meg.⁴⁶

A teljes rokonság és Vlagyimir-Szuzdal politikai tényezői azonban nem tudtak egyezsége jutni a hatalom megosztásában, és a vetélkedés első köre a Rosztyiszlavicsok sikerét hozta. Vlagyimir városának élére Jaropolk került, Rosz-

és az Ipatyij-évkönyv nem említi, teljes biztonsággal nem állapítható meg a részvételük.) Az 1173. évi hadjáratához: PSZRL. T. II. 573. A Novgorod elleni támadáshoz: NPL. 33. PSZRL. T. I. 361. T. II. 560. Az 1171–1172 telén indított katonai akcióhoz: T. I. 364. T. II. 562-563.

⁴³ Uo. T. I. 371. T. II. 595.

⁴⁴ Uo. T. I. 371. T. II. 595.

⁴⁵ Uo. T. I. 372. T. II. 595.

⁴⁶ Uo. T. I. 372-373. T. II. 595-596.

toivot pedig Msztyiszlav irányította.⁴⁷ A Rosztyiszlavicsok időszaka (1174 ősze–1175 nyara) azonban társadalmi elégedetlenséghez vezetett. A vlagyimiriak 1175-ben üzenetet küldtek az ismét Csernyigovban tartózkodó Mihalkónak. Kérték, hogy mint rangidős, jöjjön Vlagyimirba. Mihalkóval szemben a Rosztyiszlavicsok ezúttal alulmaradtak. Msztyiszlav Novgorodba, Jaropolk pedig Rjazanyba menekült a sógorához.⁴⁸ Rövid vlagyimiri fejedelemsége idején Mihalko bosszút akart állni Gleb fejedelmen. Hadjáratot indított, de útközben rjazanyi követek keresték fel. Jelezték, hogy Gleb minden bűnét elismeri és mindent visszaküld, amit a sógoraitól, Msztyiszlávától és Jaropolktól elvett. Ez vonatkozott az aranyra, a vlagyimiri Uszpenszkij-székesegyházból eltulajdonított Istenanya-ikonra és a könyvekre is. Mihalko elfogadta Gleb ajánlatát.⁴⁹ A rjazanyi Gleb üzenetében foglaltak eltérnek a Lavrentyij-évkönyv egy másik híradásától, ugyanis másutt az olvasható benne, hogy a Szent Istenanya székesegyházának aranyát a bojárok szerezték meg,⁵⁰ a híres Vlagyimiri Istenanya-ikon és a könyvek pedig a korábbi események ismertetésében nem is szerepeltek. Arról sem szólt híradás, hogy Gleb bármit eltulajdonított volna. A fentiek miatt ezeket az információkat fenntartással kell kezelni.

1176-ban Vszevolod követte Mihalkót a vlagyimiri trónon.⁵¹ Vszevolod megválasztása után a belháború ismét fellángolt. Rosztovba visszahívták Msztyiszlav Rosztyiszlavicsot Novgorodból, s ő a rosztoviak segítségével támadást indított Vszevolod ellen. Az utóbbinak a csapatai azonban 1176 nyarán győzelmet arattak Msztyiszlav fölött. A vesztes Msztyiszlav ismét Novgorodba menekült, ám ezúttal nem fogadták be. A novgorodiak a szemére vetették, hogy korábban többször is elhagyta a várost. Útjának következő állomása Rjazany volt, s ott sógorát rábírta egy újabb támadás indítására. Gleb fejedelem még 1176 őszén a vlagyimirszuzdali földre vonult, felgyújtotta Moszkvát és a környék még kisebb településeit. Vszevolod fel akarta venni vele a harcot, de Perejaszlavl mellett novgorodiak keresték fel, s azt tanácsolták neki, hogy nélkülük ne támadjon. Erre a vlagyimiri fejedelem visszatért a fővárosba. Mivel Gleb sem folytatta az offenzívát, a döntés a következő évre maradt.⁵²

Vszevolod nem vesztegette az idejét: már 1176–1177 telén külső és belső támogatókkal indult Rjazany ellen. Szyvjatoszlav Vszevolodovics csernyigovi-kijevi fejedelem két fiát küldte segítségül, és Vszevolod unokaöccse, a déli Perejaszlavl

⁴⁷ Uo. T. I. 373-374. T. II. 597-598.

⁴⁸ Uo. T. I. 375-377. T. II. 600-602.

⁴⁹ Uo. T. I. 379.

⁵⁰ Uo. T. I. 375.

⁵¹ Uo. T. I. 379-380.

⁵² Uo. T. I. 380-383.

élén álló Vlagyimir szintén erősítést hozott. A rosztoviak, a szuzdaliak és az egész druzsina is vele tartott. A Vszevolod vezetése alatt álló csapatok Kolomnához vonultak, azonban Gleb fejedelmet elkerülték. Ő egy másik útvonalat választott, és már Vlagyimir közelében járt. A krónikás felháborodva ismertette, milyen pusztítást végzett a szomszédos fejedelem kun szövetségeseivel a város környékén. Különösen nehezményezte a Bogoljubovban, Andrej egykori rezidenciáján történeteket. Eszerint Gleb „sok rosszat tett” a bogoljubovi templommal. Elrendelte, hogy a pogányok törjék be az ajtaját és rabolják ki. A bojárok falvait felgyújtatta, feleségeiket, gyermekeiket és ingóságait „pajzsra adta a pogányoknak”, vagyis lehetővé tette, hogy az utóbbiak bőséges zsákmányt szerezzenek. Ráadásul a támadók sok templomot lángba borítottak. A krónikás az események leírásának végén megállapította, hogy Gleb megharagította Istent és a Szent Istenszülőt.⁵³ Valószínűleg helytálló az a nézet, mely szerint a sztyepplakók ekkor törtek be először Zaleszjébe,⁵⁴ tehát Vlagyimir-Szuzdal területére.

A Kolomna alól visszavonult Vszevolod a Koloksánál érte utol az ellenséget. Ő a folyó jobb partján táborozott, míg Gleb a fiaival, a sógoraival, a kunokkal és a foglyokkal a túlsó parton. A két fél egy hónapig csak farkasszemet nézett egymással, mivel a folyó nem fagyott be annyira, hogy át lehessen kelni rajta. Az összecsapásra végül 1177. március 7-én került sor. A fenti napon Vszevolod fogatokat küldött a jégen keresztül a Koloksa túlsó partjára. Msztyiszlav felkészült ezek megtámadására, de a vlagyimiri fejedelem újabb harcosokat indított el Msztyiszlav ellen. Maga Vszevolod a Koloksa jobb partjának közelében, az ún. Pruszkov-hegyen várakozott. Gleb átkelt, és fiaival, illetve Jaropolkkal⁵⁵ együtt támadást indított ellene, ám amikor látta, hogy Msztyiszlav a túlsó parton megfutamodik, ő maga is menekülni kezdett. A következmények az egyik félre nézve katasztrofálisak voltak. A rjazanyiak egy része elesett, egy része fogságba került. Gleb fejedelem, egyik fia, Roman és sógora, Msztyiszlav Rosztyiszlavics

⁵³ Uo. T. I. 383. Nem világos, hogy Gleb fejedelem melyik bogoljubovi, mai elnevezéssel bogoljubovói templom ajtaját törette be és raboltatta ki. Ez egyrészt lehetett az Andrej Bogoljubszkij rezidenciájának közepén álló, a palotájával egybeépült Istenszülő születése-templom, vagy a még híresebb, a Nerl folyó partján ma is látható az Istenszülő lepléről (fátyláról) elnevezett templom, a Pokrov na Nerli. A szakirodalomban van olyan nézet, mely szerint ez utóbbi szenvedte el a pusztítást: *Szuharev, Ju. V.: Vszevolod Bolsoje Gnyezdo. In: Perhavko, V. B. –Pcselov, Je. V. – Szuharev, Ju. V.: Knyazja i knyaginyi Russzkoj zemli IX–XVI vv. M., 2002. 202.*

⁵⁴ Uo. 202. A Zaleszje kifejezés Erdöntúlnak fordítható. Vlagyimir Zalesszkij=Erdöntúli Vlagyimir. Mint ismeretes, Vlagyimir-Szuzdal az erdőövezet miatt védelemet élvezett a sztyepplakók betöréseivel szemben.

⁵⁵ A Lavrentyij-évkönyv szövege alapján valószínűsíthető, az Első Novgorodi Évkönyv szövegéből viszont egyértelműen kitűnik, hogy Gleb fejedelem sógoráról, Jaropolk Rosztyiszlavicsról van szó: PSZRL. T. I. 384. NPL. 35.

Vszevolod foglya lett. Ugyanez lett a sorsa Msztyiszlav druzsinájának és közeli tanácsadóinak. A győztesek a kunokkal szintén leszámoltak.⁵⁶

A foglyokat Vlagyimir városába vitték, de a nyugalom még mindig nem állt helyre. A lakosság soraiban zavargás kezdődött. A vlagyimiriak az elfogottakat ellenségnek tekintették, s azt követelték, hogy a fejedelem vagy végeztesse ki, vagy vakíttassa meg, vagy pedig adja át őket. Haragjuk elsősorban a szuzdaliak, illetve a rosztoviak, és nem a rjazanyiak ellen irányult. Vszevolod azonban egyelőre csak börtönbe záratta a foglyokat. Viszont nyomást gyakorolt a rjazanyiakra Jaropolk Rosztyiszlavics átadásának ügyében. Az utóbbiak először tanácskoztak («здумаша»), majd maguk mentek el Voronyezsbe, ahol elfogták Jaropolkot, és Vlagyimirba vitték.⁵⁷

A vlagyimiriak azonban nem érték be ennyivel. Néhány nap múlva nagy számban, felfegyverkezve a fejedelmi udvarba vonultak és a foglyok megvakítását követelték. A Lavrentyij-évkönyv szerint Vszevolodot ez nagyon elszomorította, de azt nem tartalmazza, hogy pontosan mi történt, mivel megszakad az események ismertetése.⁵⁸ Az Ipatyij-évkönyv viszont kiegészítő információkkal szolgál. Eszerint a szmolenszki Msztyiszlav Szvjatoszlav Vszevolodovics közbenjárását kérte Msztyiszlav és Jaropolk érdekében. Gleb felesége a férje és a fia érdekében üzent. Szvjatoszlav Vszevolodovics (ekkor már kijevi fejedelemként) két egyházi személyt küldött követségbe Vszevolodhoz a fogoly fejedelmek szabadon bocsátása érdekében. Glebnek Ruszba, azaz délre kellett volna mennie. Ez nyilván a Rjazanyról való lemondást jelentette volna, de Gleb ezen az áron nem akart szabad lenni, s több mint kétévi fogság után, 1179 nyarán meghalt a börtönben. Fia, Roman viszont a kereszt megcsókolása (a hűségeskü letétele) után visszanyerte szabadságát. Msztyiszlavot és Jaropolkot is kiengedték, de őket megvakították, s csak utána távozhattak.⁵⁹

⁵⁶ A Koloksánál vívott csata részletes leírása: PSZRL. T. I. 383-384. Kolomna a Moskva folyó partján épült, nem messze attól a helytől, ahol az utóbbi az Okába ömlik. Rjazanyi Fejedelemséghez tartozott, de a csernyigovi és a vlagyimir-suzdali határ közelében helyezkedett el. A Pruszkova gora, vagyis Pruszkov-hegy a Koloksa folyó jobb partjának közelében található magaslat. A Koloksa egy kis folyó, amely Vlagyimir városának közelében ömlik a Kljazmába. A Kljazma Vlagyimir folyója, és az Okába viszi a vizét.

⁵⁷ Uo. T. I. 385. I. Ja. Frojanov 1980-ban kiadott kötetében úgy vélekedett, hogy a «здумаша» terminus lehetővé teszi, hogy ott is vecsét lássunk, ahol azt a források egyáltalán nem említik. Példaként hozta fel a Lavrentyij-évkönyv 1177. évi híradásából fenti kifejezést, amely pontosabban így hangzik: «Рязанци же здумаша», és úgy értelmezi, hogy a rjazanyiak megegyeztek a vecsén (Jaropolk átadásáról): *Frojanov, I. Ja.*: Kijevszkaja Rusz. Ocserki szocialno-polityiceszkoj isztorii. L., 1980. 181.

⁵⁸ PSZRL. T. I. 385-386.

⁵⁹ Uo. T. II. 606.

Vlagyimir-Szuzdal és Rjazany kapcsolatai 1180 és 1196 között

1180-ban maguk a rjazanyi fejedelmek vonták be a szuzdalit belső vitáikba. Gleb két fia ekkor üzenetet küldött Vlagyimirba és bepanaszolta a harmadikat, a rangidős Románt, miszerint az utóbbi – apósa, a csernyigovi-kijevi Szvjatoszlav Vszevolodovics tanácsára – volosztyokat vesz el tőlük, és ezzel megsérti a Vszevolodnak tett esküjét. Vszevolod erre Rjazany ellen vonult, majd a határ menti Kolomnában találkozott a két panaszossal. Ugyanott kíséretével együtt elfogatta Glebet, Szvjatoszlav fejedelem segítségül küldött fiát és Vlagyimir városába küldte. Roman fejedelem megkísérelte az ellenálást. Az elővédje átkelt az Okán, de tagjait a támadók a folyóhoz szorították. Közülük egyeseket megöltek, illetve foglyul ejtettek, mások vízbe fulladtak. Roman elmenekült, s két fivérével bezárkózott Rjazanyba. Vszevolod, miután elfoglalt egy kisebb települést, Rjazany városához vonult, ott azonban kibékült Románnal. Még szerződést is kötöttek, mely szerint minden fejedelemnek a szeniorátus rendje alapján kellett volosztyot kapnia.⁶⁰

A fenti belviszály fő oka nyilván az volt, hogy a vlagyimiri fogságban meghalt Gleb fejedelem öt⁶¹ fiának kellett osztoznia a rjazanyi területek feletti uralmon. Közülük ketten (Vszevolod és Vlagyimir) minden bizonnyal Pronszk élén álltak. A rangidős Roman őket szerette volna kiiktatni a hatalmat gyakorlók köréből. A másik két Glebovics (Igor⁶² és Szvjatoszlav) Románt támogatta. A két pronszki fejedelem számára nem maradt más választás, mint ahhoz a fejedelemhez fordulni, aki lényegében Roman szeniorjának számított. Nem is csalódtak, hiszen Vszevolod megmentette őket attól, hogy voloszty nélküli fejedelemmé váljanak.

Érdemes felhívni a figyelmet arra, hogy a konfliktusról fennmaradt északkeleti forrásrészlet kendőzetlenül vlagyimiri szemszögből íródott. A két veszélyben lévő Glebovics Vszevolodot urának és apjának nevezte, a viszályt lezáró megegyezést pedig „teljesen Vszevolod akarata szerint” («на всей воли Всеволожи») kötötték meg.⁶³ Vlagyimiri krónikásra vall az is, ahogyan megkülönböztette a két felet:

⁶⁰ Uo. T. I. 387-388.

⁶¹ Glebnek egy hatodik fiáról is van adatunk. Eszerint Jaroszlav a 12. század végén a Rjazanyi Fejedelemségben élt és feleségül vette a kijevi Rurik lányát: Uo. T. II. 708. Több információval azonban nem rendelkezünk vele kapcsolatban. Feltételezhető, hogy nem játszott számottevő szerepet Gleb örökségének felosztásában. Ellenben, ha a rjazanyi ág jelentéktelen tagja volt, nem tudjuk mivel magyarázni sikeres házasságkötését. Még az is lehetséges, hogy a Kijevi Évkönyv adott részletének szerzője elírta a nevet, s valójában egy másik Glebovicsról van szó.

⁶² Igor apjával, Glebvel és bátyjával, Románnal együtt részt vett az 1177-es kolokszai ütközetben. Uo. 384. Úgy tűnik, ő nem esett fogságba, de számára valószínűleg ez volt a csata egyetlen pozitív vonatkozása.

⁶³ Uo. 387. és 388.

Roman előőrsének tagjai „a mi előőrsünk tagjaival” találkoztak, „Isten a mi előőrsünknek segített”, Roman katonái megfutamodtak, „a mieink pedig üldözték” őket.⁶⁴ Azt már nehezebb megállapítani, hogy a szerző személyesen részt vett-e a katonai akcióban. A forrásrészlet mindössze egy oszlopot (hasábot) tesz ki, s ezért nincs benne annyi konkrétum, amennyi bizonyítaná, hogy egészen Rjazany városáig eljutott.

Az is figyelmet érdemel, hogy az Ipatyij-évkönyvben található Kijevi Évkönyv adott részének szerzője – déli érdeklődésének megfelelően – jórészt egyetlen kérdésre, Gleb Szvjatoszlavics sorsára koncentrált. Verziója szerint Vszevolod Kolomnában egyszerűen magához rendelte Glebet. Az utóbbi nem akart hozzá menni, de nem tehetett mást, mert a kezében (a hatalmában) volt. Vszevolod nemcsak elfogta Glebet, hanem meg is bilincselte, Vlagyimirba küldte, ott őrséget állított mellé, és Gleb druzsináját is elfogatta.⁶⁵ Ugyanez a forrás Szvjatoszlav Vszevolodovics 1180–1181 telén Vlagyimir-Szuzdal ellen indított támadását azzal hozta összefüggésbe, hogy Szvjatoszlav, aki akkor ideiglenesen nem volt kijevi fejedelem, ki akarta szabadítani fogságban lévő fiát.⁶⁶ Az esemény témánk szempontjából is tanulsággal szolgál. Vszevolod az évkönyv szóhasználatával „az egész szuzdali haderővel”, valamint rjazanyi és muromi csapatokkal vonult Szvjatoszlav ellen. A muromiak részvételében semmi meglepő nincs, az viszont világos, hogy Roman fejedelem egy éven belül kétszer nem mert szembeállni Vszevoloddal. Így viszont apósával kellett harcolnia, akitől korábban katonai jellegű támogatást is kapott. A helyzet pikantériáját az jelentette, hogy amikor a Vlena folyó mellett Vszevolod türelmetlen druzsinája támadni akart, a fejedelem ezt nem engedte meg, a rjazanyi fejedelmeket viszont Szvjatoszlav csapatai ellen küldte. A külső beavatkozást azonban nem a rjazanyi segítségnyújtás, sokkal inkább Vszevolod halogató taktikája és az időjárás változása ítélte kudarccra.⁶⁷

Vszevolod 1181-ben még egyszer, Novij Torg blokádjakor igénybe vette a rjazanyi segítséget,⁶⁸ és további két év elteltével sem mutatkoztak konfliktus jelei a vlagyimiri-rjazanyi viszonyban. 1183-ban Vszevolod a távoli Volgai Bulgária ellen indított hadjáratot. Ezzel kapcsolatban a források nemcsak a rjazanyiak szerepére utalnak, hanem azt is tartalmazzák, hogy a hadi vállalkozásban a vlagyimiri fogságban meghalt Gleb fejedelem fiai közül négy részt vett, sőt név szerint felsorolják őket.⁶⁹

⁶⁴ Uo. 387.

⁶⁵ Uo. T. II. 614.

⁶⁶ Uo. T. II. 618.

⁶⁷ Az 1180–1181. évi hadjárat eseményei: Uo. T. I. 388. T. II. 618-620.

⁶⁸ NPL. 36-37. MLSZV. 125.

⁶⁹ PSZRL. T. I. 389. MLSZV. 125.

1185-ben ismét belviszály ütötte fel a fejét Rjazanyban. Az idősebb Glebovicsok (Roman, Igor, Vlagyimir) tanácskozássra hívták a fiatalabbakat (Vszevolodot, Szvjatoszlávot), és állítólag az elfogásukat, sőt a meggyilkolásukat tervezték. Az utóbbiak Pronszkba zárkóztak, mire az előbbiek megtámadták a települést. Amikor a szuzdali Vszevolod ezt megtudta, követeket küldött Románhoz és fivéreihez. Nehezményezte, hogy meg akarják ölni testvéreiket. Az idősebb Glebovicsok azonban még jobban megharagudtak és Vlagyimir-Szuzdal elleni támadást kezdtek fontolgatni. A fiatalabb Glebovicsoknak nem maradt más választása, mint patrónusuk segítségét kérni. Vszevolod a vlagyimiri druzsinát, valamint Jaroszlav nevű sógorát, Vlagyimir muromi fejedelmet és annak öccsét küldte a támogatásukra. Amikor a vlagyimiriak és a muromiak már rjazanyi területen, Kolomnánál jártak, a támadók felhagytak Pronszk ostromával. Ekkor az egyik fiatalabb Glebovics, Vszevolod csatlakozott a segítségül küldött erőkhöz, s Pronszkban csak Szvjatoszlav Glebovics maradt. Mivel Pronszk ostroma megszűnt, a segítségül küldött fejedelmek és a pronszki Vszevolod Vlagyimir városába indultak tanácskozni. Amikor ez nyilvánvaló lett, az idősebb Glebovicsok visszatértek Pronszkoz. A védők Szvjatoszlav irányításával heves ellenállást tanúsítottak, de amikor elzárták előlük a vizet, kénytelenek voltak megadni magukat. Szvjatoszlav – a győztesekkel kötött szerződés alapján – megtarthatta Pronszkot. Testvére, Vszevolod feleségét, gyerekeit, bojárjait azonban fogságba vetették, Rjazanyba vitték, értékeiket pedig elvették. A segítségül küldött vlagyimiriak közül is sokan fogságba estek.⁷⁰

A belháború első szakaszának eseményei mindkét Vszevolodot felháborították. A pronszki teljesen magára maradt. Visszatért a rjazanyi területek peremére, Kolomnába, és szörnyen gyűlölte fivéreit. A szuzdali Vszevolod, amikor meghallotta, hogy a pronszki Szvjatoszlav kiadta a vlagyimiriakat, katonákat kezdett gyűjteni, illetve meglehetősen fenyegető módon követelte vissza a druzsináját. A Glebovicsok erre atyjuknak, uruknak és fivérüknek ismerték el Vszevolodot. Jelezték, hogy ők a fivérükkel harcoltak, aki nem engedelmeskedett nekik, illetve megígérték, hogy Vszevolod muzsait (értsd: embereit) elengedik. Vszevolod azonban egyelőre nem akart békét kötni velük. 1185-ben erre nem is került sor.⁷¹

1186-ban Perfurij csernyigovi püspök közvetítő szerepet vállalt a szuzdali Vszevolod és a rjazanyi fejedelmek között. Erre azért kerülhetett sor, mert Rjazany akkor a csernyigovi püspökséghez tartozott. Vszevolod hallgatott Perfurijra és saját püspökére, Lukára. A csernyigovi püspököt békeajánlással Rjazanyba küldte. A delegátust a vlagyimiri fejedelem és a csernyigovi fejedelmek muzsai is

⁷⁰ PSZRL. T. I. 400-403.

⁷¹ Uo. T. I. 403.

elkísérték. Perfurij meg is érkezett a Glebovicsokhoz, de semmilyen eredményt nem ért el. A forrás alapján nem lehet pontosan megállapítani, hogy mi történt. Úgy tűnik, hogy a püspök esetleg elfogult lehetett a rjazanyiak irányában. A krónikás szerint szégyen és becstelenség töltötte el, és visszatért Csernyigovba. Vszevolod először el akarta fogatni, de később meggondolta magát.⁷²

Az 1185–1186-os konfliktus utolsó részét egy megtorló hadjárat képezte, amely azt bizonyítja, hogy a vlagyimir-szuzdali fejedelem nem tudta rákényszeríteni akarátát a rjazanyiakra. Vezetésével 1186-ban egy kisebb koalíció indult Rjazany ellen. Vszevolodon kívül ennek három, vele szemben alárendelt helyzetben lévő fejedelem volt a tagja: sógora, Jaroszlav, a muromi Vlagyimir és a bosszúvágytól égő, kolomnai Vszevolod. A csapatok átkeltek az Okán és a nem igazán ismert Ponovhoz vonultak, a környékén elfoglalták az összes falut, illetve sok foglyot ejtettek. A fenti rjazanyi területeket teljesen elpusztították.⁷³

Vszevolod és a rjazanyiak kapcsolatáról a következő adatok tíz évvel későbbiek. 1196-ban a vlagyimiri fejedelem a szmolenszki Dáviddal szövetségben támadást intézett a násza, a csernyigovi Jaroszlav ellen, és fejedelemsége peremterületeit pusztította. Miután Jaroszlav jelezte megegyezési szándékát, Vszevolod tanácskozni kezdett Dáviddal és a rjazanyi fejedelmekkel. Szövetségesei szerették volna folytatni a harcot, Vlagyimir-Szuzdal ura viszont békét akart kötni. Végül a csernyigovi Jaroszlav Vszevoloddal, Dáviddal és a rjazannyiakkal is rendezte a kapcsolatait.⁷⁴ Sajnos, ezeknek az eseményeknek az ismertetése keveset árul el a vizsgált kérdésköréről. Úgy tűnik, hogy a rjazanyi fejedelmek a támadásban nem vettek részt. Vszevolod csak a folytatásról kérte ki a véleményüket. Ők harcolni akartak, de a vlagyimiri fejedelem másként döntött. Ez nem arra utal, hogy a korábbi viszonyban változás történt volna. Az viszont elgondolkodtató, hogy a csernyigovi fejedelem velük is szerződést kötött.

Vlagyimir-Szuzdal és Rjazany kapcsolatai a 13. század elején

A Vlagyimir-Szuzdal és Rjazany közti, több szakaszból álló konfliktus következő fejezetére a 13. század elején került sor. 1207-ben Nagyfészki Vszevolod elhatározta, hogy fellép a csernyigovi fejedelmekkel szemben, akik közül Vszevolod Csormnij akkor a kijevi trónt is birtokolta. Üzenetet küldött a Novgorod élén álló fiához, Konsztantyinhoz. Konsztantyin a novgorodi, pszkovi, ladogai és Novij Torg-i katonákat Moszkvába vezette. A Csernyigov elleni katonai akcióban a

⁷² Uo. 404-405. Perfurij nevét esetenként Perfjurijnak, ill. Porfirijnak is írják.

⁷³ Uo. 406.

⁷⁴ Uo. T. II. 698-700.

rjazanyi és muromi fejedelmeknek (Románnak és testvéreinek, illetve Dávidnak) is részt kellett venniük. Ők csapataikkal az Oka magas, jobb partján vonultak fel. Vszevolod Moszkvában találkozott Konsztantynnal és az általa vezetett harcosokkal. Ott szerzett tudomást arról, hogy a rjazanyi fejedelmek titokban egyezkedtek a csernyigovi Olgovicsokkal. Vszevolod ezután Moszkvából az Okához indult. Konsztantyinon kívül további három fia csatlakozott hozzá. Ideérkeztek a rjazanyi és muromi fejedelmek is. A rjazanyiaknak egy sátorban kellett helyet foglalniuk, míg Vszevolod egy vászonponyva alá ült le. A tárgyalások nem személyesen, hanem a muromi Dávid és egy Mihail nevű megbízott közvetítésével zajlottak. Vszevolod végül arra a következtetésre jutott, hogy (kettő kivételével) valamennyi rjazanyi fejedelem összejárzott a csernyigoviakkal, majd tanácsadóikkal együtt elfogatta és Vlagyimir városába vitette őket.⁷⁵

Az ítélezést követően a Csernyigov elleni hadjárat Rjazany ellenivé alakult át. Vszevolod csapatai átkeltek az Okán és megtámadták Pronszkot. A város élén akkor Mihail fejedelem, Vszevolod Glebovicsnak, a szuzdali fejedelem korábbi hívének a fia állt. Mihail megrettent a várható eseményektől és Csernyigovba menekült. Mihail helyett a pronszkiak unokatestvérét, Izjaszlávot hívták meg fejedelemnek. Vszevolod képviselője megpróbálta rábeszélni a település lakóit a megadásra, de ők bíztak az erődítményükben. A támadók ekkor blokád alá vették Pronszkot. A védők hőiesen harcoltak ugyan, de – mivel vízhez csak a településen kívül juthattak – szomjúság kínozza őket.⁷⁶ Háromhetes blokád után a pronszkiak megadták magukat, Vszevolod pedig Oleg Vlagyimirovicsot, a két lojális rjazanyi fejedelem egyikét állította a település élére.⁷⁷

Pronszk semlegesítése után Vszevolod helytartóit állította a rjazanyi települések élére, és megindult Rjazany városa felé. Még csak Dobrijnál járt, amikor a központ lakóinak követői felkeresték és jelezték, hogy teljesen alávetik magukat az akaratának. Vszevolod ezután nem folytatta a hadjáratot, hanem vissza-

⁷⁵ Uo. T. I. 429-431. Az Első Novgorodi Évkönyv verziója valamelyest különbözik a Lavrentyij-évkönyvétől. Eszerint az Okánál hat rjazanyi fejedelem egy sátorban foglalt helyet, míg két másik, Gleb és Oleg Vlagyimirovics Vszevolod sátrában ült, s az utóbbiak vádolták meg rokonaikat azzal, hogy egyezkedtek a csernyigovi fejedelmekkel. NPL. 50.

⁷⁶ A vízhez jutás azért jelentett problémát, mert a magas, szűk helyen épült pronszki erődítménynek nem voltak kútjai. *Szuharev*, 209.

⁷⁷ A pronszki események a Lavrentyij-évkönyvben: PSZRL. T. I. 421-432. A Moszkvai Évkönyvi Szvod szerint Vszevolod Pronszk élére egyik tyiunját (kisebb druzsinájának tagját) állította. Ugyanez a forrás azt is tartalmazza, hogy a vlagyimiri fejedelem a behódolt Izjaszlav és fivérei között felosztotta otcsinájukat, azaz atyai örökségüket. MLSZV. 147. Izjaszlav Vlagyimirovicskét testvéréről tudjuk, hogy ők (Gleb és Oleg) nem fordultak szembe Vszevoloddal, azt viszont nehéz megállapítani, hogy melyik volt az otcsinájuk a Rjazanyi Fejedelemségen belül.

fordult. Még nem érte el fejedelemsége központját, amikor Arszenyij püspök⁷⁸ utolérte és megerősítette a behódolás tényét. A rjazanyiak teljesítették az ígéretüket: miután valamennyien tanácskoztak,⁷⁹ a megmaradt fejedelmeket, tehát azokat, akik nem hódoltak be Vszevolodnak, a feleségekkel együtt Vlagyimir városába küldték.⁸⁰ Ezután a vlagyimiri fejedelem saját fiát, Jaroszlávot állította Rjazany élére.⁸¹

A Lavrentyij-évkönyvben az 1207. évi eseményekről szóló híradás egyértelműen vlagyimir-szuzdali krónikás munkája. Az utóbbi vagy pontos információkat kapott, vagy személyesen is részt vett a hadjáratban. Mindezt az események egy részének aprólékos bemutatása támasztja alá. Ilyen pl. Vszevolod és a rjazanyi fejedelmek találkozásának, illetve az utóbbiak bűnössé nyilvánításának leírása, vagy Pronszk blokádjának ismertetése. Az utóbbiból még az is kiderül, hogy Vszevolod az erőd hegyi (magaslaton elhelyezkedő) kapujához Konsztantyint állította a novgorodiakkal és beloozeróikkal, a másodikhoz Jaroszlav nevű fiát a perejaszlavliakkal, a harmadikhoz Dávidot a muromiakkal, ő maga pedig négy másik fejedelemmel együtt a (Pronja) folyón túl elhelyezkedő, ún. Kun mezőn táborozott. A krónikás az események egy részét napra pontosan megadta. Vszevolod augusztus 19-én vonult ki Vlagyimirből, a rjazanyi fejedelmek elfogására az Oka mellett szeptember 22-én került sor, a pronszkiak október 18-án adták meg magukat, Vszevolod november 21-én érkezett vissza Vlagyimir városába. Imponáló magabiztossággal igazodott el a fejedelmek időnként kibogozhatatlannak tűnő névsorában is. Nemcsak Vszevolod fiainak a nevét tudta, hanem pontosan ismerte a rjazanyi fejedelmek népes familiáját, sőt a családtagoknak a szuzdali fejedelemhez való viszonyát is. A rangidős Roman Glebovicsot, testvérét, Szvjatoszlávot és Roman hét unokaöccsét a Vszevolod-ellenes táborba sorolta. Tudósításából megtudhatjuk, hogy mindössze Roman másik két unokaöccse, Gleb és Oleg Vlagyimirovics nem fordult szembe Vlagyimir-Szuzdal urával, sőt mindketten részt vettek Pronszk blokádjában is.⁸² Ez az arány természetesen eleve magában hordozta a további konfliktusok veszélyét.

⁷⁸ Rjazanyinak ekkor már saját püspöke volt. V. Ny. Tatyiscev szerint a rjazanyi egyházmegye 1198-ban jött létre. *Tatyiscev, V. Ny.*: Isztorija Rosszijszkaja. T. IV. M. – L., 1965. 326. Ja. Ny. Scsapov a Rjazanyi Püspökség létrehozását 1187 és 1207 közé tette, s ezen belül elfogadhatónak tartotta a Tatyiscev által megadott konkrét dátumot. Továbbá jelezte, hogy a Muromi Fejedelemség területe is a fenti püspökséghez tartozott. *Scsapov, Ja. Ny.*: Goszudarsztvo i cerkov Drevnyej Ruszi X–XIII vv. M., 1989. 51.

⁷⁹ А «Рязанци вси здумавше» kifejezést I. Ja. Frojanov természetesen a vecsére való utalásként értelmezte. *Frojanov*, 181.

⁸⁰ RSZRL. T. I. 432-433.

⁸¹ Uo. 434.

⁸² A részletes adatok a Lavrentyij-évkönyvben: Uo. 430-433.

Az esetenként jelentéktelennek tűnő adatok a téma szempontjából fontos megállapításra adhatnak lehetőséget. A rjazanyi fejedelmek felsorolása-kor pl. a szerző mintegy mellékesen megjegyezte, hogy Vszevolod meghalt Pronszkban.⁸³ Itt Vszevolod Glebovics fejedelemről van szó, aki – mint láttuk – 1186-ban Kolomnában rekedt, mivel még a szuzdali Vszevolod támogatása ellenére is alulmaradt fivéreivel szemben. A haláláról szóló információ szerint viszont valamikor 1186 és 1207 között visszatérhetett Pronszkba, sőt a központot fiára hagyta. Mihail viszont kevésbé volt hűséges a vlagyimiri fejedelemhez és részt vett a csernyigoviakkal való egyezkedésben. Ellenkező esetben a Pronszk elleni támadás hírére aligha menekült volna apósa védőszárnyai alá, Csernyigovba.⁸⁴

Az 1207-es eseményeket feljegyző írástudó egyértelműen Nagyfészkü Vszevoloddal rokonszenvezett. Többször nagyfejedelemnek titulálta; Pronszk ostroma kapcsán megjegyezte, hogy nem akart vérontást; illetve amikor megkímélte Rjazanyt, a könyörületeségét hangsúlyozta.⁸⁵ A híradásba azonban olyan adatokat is beleszórt, amelyekkel oldotta annak egyoldalúságát. A rjazanyi fejedelmek elszántságát azzal is kiemelte, hogy miután nagy részük Vszevolod fogságába került, egyikük pedig elmenekült, még mindig akadt, aki vállalta Pronszk védelmének irányítását. Szinte elismeréssel írt a pronszkiak kemény küzdelméről, és arról is tudósított, hogy a rjazanyiak ellentámadásra is képesek voltak. Roman Igorevics vezetésével megtámadták a vlagyimiri fejedelem Okán álló hajóit, s a rakományt csak úgy sikerült megvédeni, hogy közben megérkeztek Vszevolod Pronszk alól élelemért küldött katonái.⁸⁶

A Rjazany engedelmisségben tartásáért alkalmazott vlagyimiri erőszaknak csak állomásai voltak, a végét még 1207-ben sem lehetett látni. A Lavrentyij-évkönyv szerint 1208-ban a rjazanyiak elfogták és megbilincseltek Jaroszlav Vszevolodovics „embereit” (nyilván druzsinájának tagjait), sőt egy részüket meg is gyilkolták.⁸⁷ Ekkor a sértett apa a szomszédos terület központjához vonult, ahol fia fogadta őt. A település lakói azonban továbbra sem tanúsítottak engedelmisséget. Vszevolod utasítására ekkor a rjazanyiaknak javaikkal együtt el kellett hagyniuk városukat, amelyet a vla-

⁸³ Uo. 430.

⁸⁴ A Vszevolod Glebovicsal és fiával, Mihailal kapcsolatos adatok: Uo. 406, 431.

⁸⁵ Uo. 430-433.

⁸⁶ Uo. 431-432.

⁸⁷ A Jaroszlav „emberei” elleni fellépést A. V. Zsevnyak két tényezőre vezette vissza. Egyrészt feltételezte, hogy a megmozdulás oka a vlagyimiri druzsina magatartása lehetett, mert az utóbbi túlságosan sokat engedett meg magának. Másrészt szerinte az események alakulásához a becsvagyó Gleb Vlagyimirovics is hozzájárulhatott, aki szolgálataiért többet várt Vszevolodtól, mint amennyit valójában kapott. *Zsevnyak*, 122.

gyimiriak felgyújtottak. Ugyanez a sors várt Belgorodra is. Rjazany lakosait, köztük Arszenyij püspököt, Vlagyimir-Szuzdalba vitték.⁸⁸

1209 elején a rjazanyi föld meggyötört lakói mégis képesek voltak ellentámadásra. A Lavrentyij-évkönyvben csak egy rövid híradást találunk ezzel kapcsolatban. A korábban Csernyigovba menekült Mihail és a Pronszk élén őt követő Izjaszlav⁸⁹ betört a szuzdali földre és Moszkva környékét kezdte pusztítani. Vszevolod fejedelem Jurij nevű fiát küldte ellenük és az utóbbi legyőzte őket.⁹⁰ Úgy tűnik, a 15. század végi Moszkvai Évkönyvi Szvod az eseményekkel kapcsolatban egy másik, bővebb északkeleti tudósítást őrzött meg, mint a Lavrentyij-évkönyv. A moszkvai forrás egyrészt rávilágít arra, hogy a rjazanyi fejedelmek azért mertek támadni, mert azt hitték, hogy Vszevolod fiait még mindig a Novgoroddal támadt konfliktus köti le. Másrészt nem egyszerűen tényt közöl, hanem konkrétumokkal alátámasztva, szemléletesen ismerteti Izjaszlav és Mihail vere-ségének körülményeit.⁹¹

A vlagyimiri-rjazanyi viszony kérdése a következő év végén tartott diplomáciai tárgyalásokon is felmerült. A Lavrentyij-évkönyv rövid híradása szerint 1210-ben Vszevolod Csormnij és a többi csernyigovi fejedelem megbízásából Matfej kijevi metropolita Vlagyimir-Szuzdalba érkezett. A nézeteltérések rendezését követően Vszevolod kibékült az Olgovicsokkal, a metropolitát pedig megajándékozta és tisztelettel engedte útjára.⁹² A Moszkvai Évkönyvi Szvodból azt is megtudhatjuk, hogy a metropolita télen érkezett, karácsonykor istentiszteletet tartott a Szent Istenszülő vlagyimiri székesegyházában és több napig tartó látogatása kellemes légkörben zajlott. Ugyanezen forrás híradása szerint a rjazanyi fejedelmek

⁸⁸ PSZRL. T. I. 434. A moszkvai forrás ezúttal is szolgál kiegészítésekkel. Egyrészt azt állítja, hogy a rjazanyiak tanácskoztak Gleb és Izjaszlav Vlagyimiroviccsal és ki akarták adni Jaroszlávot. MLSZV. 148. Tehát ez a verzió arra utal, hogy Vszevolod fia is fogságban volt. A másik adalék szerint a rjazanyiakat, a feleségeket és a gyerekeket is beleértve, széttelepítették a Vlagyimir-szuzdali Fejedelemség „városaiban”. Uo. 148.

⁸⁹ V. A. Kucskin véleménye szerint a támadáskor Izjaszlav rjazanyi, Mihail pedig pronszki fejedelem volt. *Kucskin*, 98.

⁹⁰ PSZRL. T. I. 434.

⁹¹ MLSZV, 148-149. Az 1209. évi események ismertetésekor felbukkanó topográfiai adatok vizsgálata után Kucskin azt feltételezte, hogy az Oka folyó bal partján a csernyigovi volosztyok Vszevolod idejében már vlagyimiriak lettek. *Kucskin*, 98. Közérthetőbben: Moszkvától és a Moszkva folyótól délre Vszevolod Csernyigov rovására terjeszkedett, és egészen az Oka partjáig tolta ki a határt. Ez nem jelenti azt, hogy a Moszkva és Oka közötti terület teljesen vlagyimiri fennhatóság alá került volna, mivel a Moszkva folyó okai torkolatának közelében elhelyezkedő Kolonna és környéke még a mongol hódítás előestéjén is Rjazanyhoz tartozott. Id. *Kucskin*, 102. (térkép).

⁹² PSZRL. T. I. 435.

feleségeit már Matfej látogatása alatt szabadon engedték.⁹³ Az utóbbi információ arra enged következtetni, hogy a felek a rjazanyiak ügyében is egyeztettek. Az eredmény azonban csekély volt, hiszen sem az 1207-ben Vszevolod Csormnijjal tárgyalásokat folytató rjazanyi fejedelmek, sem a püspök, sem a Vlagyimir-Szuzdalba hurcolt lakosság nem kapta vissza a szabadságát. Ebben az állapotban Vszevolod életében nem következett be változás. 1212. évi halála után azonban az őt a vlagyimiri trónon követő fia, Jurij a rjazanyi foglyokat hazaengedte.⁹⁴ Az egyik adat szerint ez Románra, a rangidős fejedelemre nem vonatkozott. Ő egészen 1216. évi haláláig börtönben maradt.⁹⁵

*

A szuzdali-rjazanyi viszony értékelése nem váltott ki nagy vitákat a történet-tudomány képviselői között. Az nyilván nem is lehetett polémia tárgya, hogy az előbbi fejedelmek bevonták az utóbbiakat a háborúikba, más kérdéseket azonban a kutatók sokszor különböző szempontok alapján közelítettek meg. Egyes történészek együttesen értékelték a szuzdali fejedelmek fentebb ismertetett tevékenységét, mások ugyanazt részekre szedték. Íme, néhány nézet: a Rjazanyi Fejedelemség egyre inkább a Vlagyimir-szuzdali Rusz politikai befolyásának szférájába került.⁹⁶ Szuzdalia fejedelmei kiterjesztették befolyásukat néhány óoroszl szomszédjukra is. A 12. század második felében Murom és Rjazany fejedelmei függésbe kerültek tőlük.⁹⁷ Andrej Bogoljubszkij és III. Vszevolod kihasználta a legkisebb lehetőséget is arra, hogy gyengébb szomszédait függő helyzetben tartsák. Olyan helyzetbe süllyesztették őket, amely kevésbé különbözött a vazallusi állapottól. Elérték azt, hogy Rjazany szilárdan az ellenőrzésük alatt maradjon.⁹⁸ A rjazanyi fejedelmek magukon érezték Vszevolod súlyos kezét, engedelmeskedtek akarátának, s ő rjazanyi földet lényegében meghódította és egyesítette a Vlagyimiri Nagyfejedelemséggel.⁹⁹ Vszevolod főhatalma már elismert és nyílt uralom volt, mivel pl. a rjazanyi fejedelmek hozzá intézett szavaiban megjelent a

⁹³ MLSZV. 149. A Szent Istenszülő vlagyimiri székesegyháza az Andrej Bogoljubszkij által épített, majd öccse Vszevolod alatt felújított, ma is működő Uszpenszkij-székesegyház.

⁹⁴ PSZRL. T. I. 437.

⁹⁵ *Tatyiscsev*. T. III. 199.

⁹⁶ *Mongajt*, 1961. 347.

⁹⁷ *Martin*, 99.

⁹⁸ *Fennel, Dzson*: Krizisz srednyevkovej Ruszi, 1200–1304. (*Fennel, John*: The Crisis of Medieval Russia, 1200-1304). M., 1989. 49.

⁹⁹ *Kljucsevszkij, V. O.*: Kursz russzkoj isztorii. Csaszty I. In: Szocsinyenyija v gjevjatyi tomah. Tom I. M., 1987. 331-332.

goszpogyin kifejezés.¹⁰⁰ Vszevolod alárendeltségben tartotta a féktelen rjazanyi fejedelmeket.¹⁰¹ Vszevolod csaknem teljhatalmúlag rendelkezett az egymással állandóan ellenségeskedő rjazanyi fejedelmekkel.¹⁰² A Rjazanyi Fejedelemség csaknem állandóan északkeleti szomszédja politikájának pályáján volt kénytelen keringeni. Az ottani fejedelmek mindig Vszevolod „vazallusai” voltak. A függés legkisebb megsértése az ellenállás erővel való elnyomásához és a korábbi állapot helyreállításához vezetett.¹⁰³ A gyengébb szomszédok, pl. Murom-Rjazany rövid idő alatt függésbe kerültek és el kellett ismerniük az új nagyfejedelelem, Vszevolod „sztarejsinszvoját”. A genealógiától függetlenül a leghatalmasabb lett a legidősebb, és ennek felelt meg az úr (goszpogyin) megszólítás, amely a kijevi korszak fejedelmei között elképzelhetetlen lett volna.¹⁰⁴ A 13. század elején a rjazanyi fejedelmek ingadoztak a Vlagyimir és Csernyigov közötti orientáció kérdésében, de Vszevolodnak a rjazanyi föld elleni hadjáratai után a szuzdali befolyás felújult.¹⁰⁵ 1208-ban a rjazanyi földet a vlagyimiri fejedelemséghez csatolták. Ez volt a közvetlen területfoglalás első példája, amikor egy orosz fejedelelem egy másik rovására növelte meg birtokait.¹⁰⁶ Vszevolod elhatározta, hogy aláveti a rjazanyi fejedelmeket, akik ha egyesítették volna erejüket csernyigovi rokonaikkal, komoly fenyegetést jelentettek volna a hatalmára.¹⁰⁷ Vszevolod elfojtotta Murom és Rjazany fejedelmeinek ellenállását.¹⁰⁸

A fenti vélemények közül azok, amelyek teljhatalomról és területfoglalásról szólnak, túlzásnak tűnnek. A többi nézetből jórészt az következik, hogy Rjazannal szemben – legalább is Vszevolod uralmának időszakában – egyfaj-

¹⁰⁰ *Voronyin, Ny. Ny.*: Zodscesztvo Szevero-Vosztocsnoj Ruszi XII–XV vekov. Tom I. M., 1961. 351. A goszpogyin szó urat, sőt uralkodót is jelent.

¹⁰¹ *Scsepkina, M. V.*: O proiszhozsgyenyii Uszpenszkovo szbornyika. In: Drevnyerusszkoje iszkussztvo. Rukopisznaja knyiga. Redkollegija: V. Ny. Lazarev, O. I. Podobedova, Sz. O. Smidt. M., 1972. 80.

¹⁰² *Ribakov, B. A.*: Kijevszkaja Rusz i russzkije knyazsesztva XII–XIII vv. M., 1982. 560.

¹⁰³ *Limonov, Ju. A.*: Vlagyimiro-Suzdalszkaja Rusz. Ocserki szocialno-polityicseszkoj isztorii. L., 1987. 104.

¹⁰⁴ *Stökl, 117.* A sztarejsinszvo kifejezés rangidősséget, szeniorátust vagy szeniori pozíciót jelent.

¹⁰⁵ *Gorszkij, A. A.*: Russzkije zemli v XIII–XIV vekah. Putyi polityicseszkoj razvityija. M., 1996. 12.

¹⁰⁶ *Heller, Mihail*: Az Orosz Birodalom története. Osiris–2000, Bp., 1996. 55. Heller munkájának magyar fordításában Vszevolod és rokonai hercegekként szerepelnek, azonban a fejedelelem kifejezés sokkal elfogadottabb és pontosabb.

¹⁰⁷ *Dimnik, Martin*: The Rus’ principalities. In: Maureen Perrie (ed.): The Cambridge History of Russia. Vol. I. From Early Rus’ to 1689. Cambridge, 2006. 118.

¹⁰⁸ *Uő*: III. Vsevolod. In: Encyclopedia of Russian History. Editor in chief: James R. Millar. Vol. 4. New York, 2004. 1653.

ta vlagyimiri hegemonia bontakozott ki. Azonban, amennyiben rendszerezzük a tanulmányban részletesen ismertetett eseményeket, még ezt az elképzelést is árnyalni kell. Jurij Dolgorukij kétszer kényszerítette menekülésre Rosztyiszlav fejedelmet, mégsem sikerült a Rjazany közvetlen irányítását megszereznie. Mivel Rosztyiszlávnak csak Jurij egyetlen hadjárataiban kellett segítséget nyújtania, 1157-ig a déli szomszéd Szuzdaltól való komolyabb függéséről aligha beszélhetünk. Andrej fejedelemségének időszakában a szuzdali-rjazanyi viszony kiegyensúlyozott volt. Bogoljubszkij nagyszabású célokat tűzött ki maga elé, s ezek elérése érdekében erőszakos politikát folytatott. Mivel Rjazanyban nem dúlt belviszály, hadjárataihoz pedig megkapta a kért segítséget, a kapcsolatok nem voltak problematikusak. A változás 1174-ben kezdődött, amikor is Gleb rjazanyi fejedelem a Rosztyiszlavicsokat támogatta nagybátyjukkal, Mihalkóval szemben. Ez teljesen érthető volt, hiszen tapasztalatlan sógorainak megosztott fejedelemsége a rjazanyi fejedelem számára a függés lazítását vagy akár megszüntetését jelenthette volna. A Rosztyiszlavicsok azonban sem Rosztovban, sem Vlagyimirban nem tudták megőrizni hatalmukat. Az új vlagyimiri fejedelem, a beteg Mihalko, támadást akart indítani Gleb ellen, de azt Mihalko halála után maga Gleb indította meg 1176 őszén. Az akkor még jelentéktelennek számító Moszkva felgyújtása után a rjazanyi fejedelem 1176–1177 telén Bogoljubovot és környékét pusztította. Vszevolod azonban őt és az újból próbálkozó Rosztyiszlavicsokat is végleg legyőzte és mindannyiukon bosszút állt. Életének utolsó évét Gleb vlagyimiri fogolyként töltötte, s fia, Roman is csak a függés elismerése után, 1179-ben térhetett vissza Rjazanyba. Az 1174-et követő viharos események nem jelentik Rjazany politikai súlyának növekedését. Gleb szerepe csak a szuzdali földön dúló belviszály miatt értékelődött fel, de a beavatkozásból a rjazanyi fejedelem a lehető legkevesebbet hozta ki. Bölcsőbb, óvatosabb fellépéssel legalább a trónját megőrizhette volna.

A következő szűk három évtizedben a déli szomszéd függése egyrészt teljesen megegyezett azzal, amely Andrej fejedelemsége alatt volt megfigyelhető. Vlagyimir-Szuzdal katonai segítségét kért és kapott Rjazanytól. Az utóbbi még jobban is járt, mivel az óvatos Vszevolod általában nem indított olyan nagyszabású hadjáratokat, mint elődje. Az 1179 és 1207 közti időszak másik jellegzetessége a szuzdali fejedelemnek a rjazanyi belvillongásokba való bevonása volt. Akár a trónviszály kifejezést is lehetne használni. Az ismertetett események alapján úgy tűnik, hogy a Rjazanyi Fejedelemségben ekkor csak két voloszty, következésképpen két trón, a rjazanyi és a pronszki létezett. Gleb fejedelem öt fia és tíz unokája számára a két voloszty még akkor is kevésnek bizonyult, ha a hatalomból nem csak a rangidősöknek jutott. Az emberi természettel ellenkezett volna, ha ebben a helyzetben Gleb utódai nem estek volna egymásnak. A sértettek ahhoz a fejede-

lemhez fordultak, akivel szemben a rjazanyiak szeniorja is függő helyzetben volt. Vszevolod 1180-ban Rjazanyhoz vonult és megállapodást kötött Románnal. Még az 1185–1186-os konfliktus sem járt nagy pusztítással. 1185-ben Vlagyimir urát leginkább az háborította fel, hogy az általa küldött fegyveresek is fogságba estek. 1186-ban ugyan károkat okozott az Okától délre, feltehetően Kolomna közelében, de egyetlen nagyobb központot sem foglalt el.

A szuzdali-rjazanyi viszonyban csak 1207–1208-ban következett be gyökeres fordulat. Ez minden bizonnyal Csernyigovval volt kapcsolatos. A csernyigovi-rjazanyi szövetség veszélye, mint láttuk, a korábbi évtizedekben is fennállt, 1207-ben azonban úgy tűnt, hogy a Glebovicsok döntő többsége nem tartja tiszteletben a Gleb halála után vállalt függést. Vszevolod csak ekkor alkalmazott radikális eszközöket. Hat fejedelmet azonnal elfogatott, egy koalíciós hadsereggel elfoglalta Pronszkot, a települések egy részének élére saját helytartóit állította, Rjazany lakóit arra kényszerítette, hogy további fejedelmeket küldjenek vlagyimiri fogságba, a város irányítását pedig fiára, Jaroszlávra bízta. Az igazi szörnyűség azonban csak ezután következett. 1208-ban Vszevolod felgyújtatta a fejedelemség legfontosabb települését, s a lakosságot a püspökkel együtt Vlagyimir-Suzdalba vitette.

Ha Nagyfészkü Vszevolod fejedelemségének (1176–1212) rjazanyi vonatkozású eseményeit összevetjük a szakirodalomban található nézetekkel, az az érzésünk támad, hogy a kutatók értékeléseit az 1207–1208. évi események a kelleténél nagyobb mértékben befolyásolták. A Kijevi Rusz történetének forrásai hemzsegnek a Rurik-dinasztia tagjainak egymás elleni torzszalkodásáról szóló híradásoktól. Az egyik fejedelem letaszította a trónról, majd elűzte a másikat. A fejedelmek erőszakos halála sem volt példa nélküli esemény. A támadó fél gyakorta vett blokádnak alá, rabolt ki vagy éppen gyújtott fel egy-egy települést. Vszevolod egyáltalán nem tartozik a békétlen fejedelmek közé. Nem egyszer olyan sértést is megtorlás nélkül hagyott, amely miatt fivére, Andrej minden bizonnyal hadjáratot indított volna. Ha tehette, inkább a tárgyalásos megoldásokat választotta. Hosszú ideig a függésben lévő rjazanyi fejedelmek civakodását is türelemmel viselte, tapintatosan kezelte. Egyszerre hat fejedelem bebörtönzése ugyan szokatlan jelenség volt, de még az után is maradtak Glebovicsok Rjazanyban, hogy néhányukat pótlólag szintén vlagyimiri fogságba kellett küldeni. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a legdurvább lépést maguk a rjazanyiak provokálták ki: Jaroszlav druzsinájának likvidálása vezetett a főváros felgyújtásához. Egy település felperzseléséhez képest jóval ritkább volt a lakosság elhurcolása. Vszevolod viszont nem először folyamodott ehhez a megtorló lépéshez. 1181-ben, miután a vetélytárs, Jaropolk Rosztyiszlavics irányítása alatt álló novgorodi Novij Torgot bevette, a települést ugyancsak fel-

gyűjtatta, lakóit pedig Vlagyimirba vitette. Ám akkor viszonylag gyorsan megengedte, hogy az elhurcoltak visszatérjenek.¹⁰⁹

Kérdés, hogy a két település szenvedett-e jövátéhetetlen károkat. A forrásokból ítélve Novij Torg 1181 után is létezett és fontos szerepet játszott a novgorodiszuzdali kapcsolatokban. Úgy tűnik, 1208-ban Rjazany városa sem hamvadt el véglegesen. A hazaengedett lakosság vagy felújította a házakat, vagy új épületeket emelt. Mivel a fő építőanyag a fa volt, ez nem okozott megoldhatatlan problémát. A települést nem a vlagyimiriak pusztították el véglegesen 1208-ban, hanem a mongol hódítók 1237-ben.¹¹⁰ A mongol támadás első hulláma után a város nem épült újjá, ezért az oroszok Régi Rjazannak vagy Ó-Rjazannak (Старая Рязань) nevezték el, a régészeti kutatások számára pedig a szó szoros értelemben kincseshányának bizonyult. Az archeológia tanúsága szerint a mongol invázió előtti Rjazany két fő alkotóelemből állt: egy erődből és egy, a 12. század folyamán fából készült falakkal és tornyokkal körülvett részből. Mivel az utóbbi nem volt teljesen lakott, veszély esetén valószínűleg a környékbeliek is idemenekültek. A Szerebrjanka folyónál volt egy ún. Vízi kapuja, amelynek rácsán átfolyt a nélkülözhetetlen víz. Három kőtemplommal rendelkezett. Bojárok és közrendű városiak lakóépületeinek alapjait is feltárták.¹¹¹

A fejedelmek bebörtönzését és Rjazany felgyújtását azért sem érdemes túlértékelni, és Vszevolodnak a korban szokatlanul nagy hatalmat tulajdonítani, mert a rjazanyi-pronszki ellenállás folytatódott. Mint láttuk, Gleb két unokája még 1209-ben is képes volt arra, hogy ellentámadást indítson és Moszkva környékét dúlja. A következő évben a fejedelmek feleségeit már szabadon engedték, 1212-ben pedig (Roman Glebovics kivételével) a renitens fejedelmek, Arszenij püspök és Rjazany városának lakosai szintén hazatérhettek. Tehát a vlagyimiri befolyást erőszakos eszközökkel is csak ideiglenesen lehetett növelni. A Szuzdalhoz lojális Muromnak viszont egyetlen alkalommal sem kellett az erősebb szomszéd beavatkozását elszenvednie.

¹⁰⁹ PSZRL. T. I. 388. NPL. 36-37. MLSZV. 125.

¹¹⁰ PSZRL. T. I. 460.

¹¹¹ Rjazany bemutatásához: *Petruhin, V. Ja.*: *Drevnyaja Rusz*, IX v.–1263 g. M., 2005. 145.

